

**SERMAYE PİYASASI KURULU
ARAŞTIRMA DAİRESİ**

BASEL II VE PİYASALARIMIZA OLASI ETKİLERİ

YETERLİK ETÜDÜ

**Serkan İMİŞİKER
Uzman Yardımcısı**

Kasım 2005

ANKARA

Yönetici Özeti

Basel Komitesi tarafından hazırlanmakta olan sermaye uzlaşları günümüzde bankacılığın standartlarını belirleyen en önemli kaynaklar haline gelmiştir. Başlangıçta amacı uluslar arası alanda aktif bankaların tabi oldukları düzenlemeleri birbirine yakınlaştırmak olan ve yavaş yavaş tüm ülkelerin bankacılık otoriteleri tarafından kabul gören uzlaşlar, risk yönetiminin yanı sıra bankaların kurumsal yönetim hususunda da gelişimine ön ayak olmaktadır.

İlk kez 1988’de yayımlanan Basel I bankacılık kriterlerinin ardından günümüzün finansal şartlarına daha uygun olan, risk yönetiminin yanı sıra bankaların kurumsal yönetim hususunda da gelişimini destekleyen Basel II bankacılık standartları yoğun çalışmaların ardından 2004 yılında yayımlanmıştır. 2007 yılında uygulanması planlanan Basel II’nin Türkiye’de 2008’den itibaren yürürlüğe girmesi düşünülmektedir.

Basel II ile beraber operasyonel riskler de sermaye gereksiniminin hesaplanmasında kullanılmaya başlanmaktadır. Sermaye yeterliliği rasyosu olan % 8 daha önceki uzlaşıda olduğu seviyede bırakılmakta ve hesaplamada kredi riski, piyasa riski ve operasyonel riskler kullanılmaktadır. Ayrıca tüm bu risklerin hesaplanmasına ilişkin olarak basit ve gelişmiş metotlar tanımlanmaktadır.

Basel II ile beraber gelen en önemli yeniliklerden birisi kredi riskinin hesaplanmasında bankaların kullandıkları metoda göre değişen dışsal veya içsel kredi notlarının kullanılmasıdır. Böylece derecelendirme bankacılık sektörü için büyük önem kazanmaktadır. Buna ilişkin olarak bankaların kullanacakları dışsal kredi notlarını verecek kuruluşlar için de standartlar getirilmektedir. Ülkemizde bu standartların belirlenmesi sürecinde bir ikilik oluşmasını engellemek amacıyla sermaye piyasası mevzuatına uygun düzenlemeler yapılmasının gerektiği düşünülmektedir.

Kredi riskinin hesaplanmasında derecelendirmenin önem kazanması ile beraber Basel I’de mevcut bulunan ve OECD’ye üye olan ülkelere avantajlar

sağlayan kulüp-kuralı da ortadan kalkmaktadır. Bunun ülkemiz hazinesi ve ülkemizde kurulu bankaların borçlanma maliyetlerini artıracığı beklenmektedir. Bu artışta, yasal sermaye tutma zorunluluğunu etkileyen risk ağırlıklarındaki artışların doğrudan etkisi çok büyük olmasa da zamanla bankaların portföy tercihlerinin değişmesi durumunda maliyetlerde çok daha önemli düzeyde artışlar oluşabilecektir.

Bunların yanı sıra şirketlerin daha düşük maliyetlerle bankalardan kaynak bulmak amacıyla dışsal veya içsel derecelendirmeye tabi tutulması şirketlerin daha şeffaf bir yapıya kavuşmasına ve kayıt altına alınmasına neden olabilecektir. Bu durum ise uzunca bir süredir sermaye piyasasının da önünde büyük bir engel teşkil eden kayıt dışılık kaynaklı rekabetçi dezavantajların azalmasını sağlayabilecektir. Bu nedenle ilerleyen dönemlerde şirketlerin sermaye piyasalarından daha fazla kaynak bulmaya çalışmaları olası görülmektedir.

Basel II uyarınca menkul kıymet şirketleri de risk ağırlığı olarak bankaların tabi olabilecekleri 2 opsiyondan birisine göre ağırlıklandırılacaklardır. Buna ilişkin olarak bankacılık otoritesinin karar alması sürecinde sektörün ve Kurulumuzun görüşünün de alınmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

Sermaye gereksinimine ilişkin hükümlerin yanı sıra Basel II’de denetimsel gözden geçirme ve piyasa disiplinine ilişkin bölümler de yer almaktadır. Denetimsel gözden geçirme kapsamında bankaların bir sermaye tutma politikasına sahip olması ve denetim otoritesinin bankaların sermayelerini çok yakın bir takip altında tutarak gerekli önlemleri alması beklenmektedir. Bu süreçte de gerek ilgili tedbirlerin alınması, bunların uygulanması ve kamunun bu gelişmeler karşısında bilgilendirilmesi gibi hususlarda ekonomi kurumları arasında görüş alışverişinin büyük önem arz ettiği düşünülmektedir.

Piyasa disiplini kapsamında ise bankaların kamuya açıklaması beklenen hükümler Basel II kapsamında belirlenmiştir. Bankaların tüm bu bilgileri belirli periyotlar kapsamında açıklaması beklenmektedir. Bu vesileyle sermaye piyasası için de son dönemlerde önemli bir sorun haline gelen bankacılık sırrı kavramının ülkemizde yeniden belirlenmesinin büyük katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

İçindekiler

Yönetici Özeti	i
İçindekiler	iii
Kısaltmalar Cetveli	iv
Tablolar	v
A. Giriş	1
B. Basel I Hakkında Genel Bilgiler.....	4
C. Basel II	9
1. Genel Çerçeve ve Kapsam	10
a. Genel Çerçeve	10
b. Kapsam.....	12
2. Minimum Sermaye Gerekliliği	13
a. Kredi Riski	13
a.1. Standart Metot	14
a.2. İçsel Metotlar.....	24
b. Operasyonel Risk ve Piyasa Riski.....	27
3. Denetimsel Gözden Geçirme	29
4. Piyasa Disiplini	31
D. Değerlendirme ve Sonuç	34
Kaynakça.....	37

Kısaltmalar Cetveli

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Basel I	Basel I Sermaye Uzlaşısı
Basel II	Basel II Sermaye Uzlaşısı
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
IMF	International Money Fund (Uluslar arası Para Fonu)
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsü
KOBİ	Küçük ve Orta Boy İşletmeler
Komite	Basel Komitesi
Kurul	Sermaye Piyasası Kurulu
LIBOR	The London Interbank Offered Rate
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)

Tablolar

Tablo 1: Hazine ve merkez bankalarına uygulanacak risk ağırlıkları

Tablo 2: Bankalardan Olan Alacaklarda Uygulanabilecek 1. Opsiyon

Tablo 3: Bankalardan Olan Alacaklarda Uygulanabilecek 2. Opsiyon

Tablo 4: Şirketlere Uygulanacak Olan Risk Ağırlıkları

Tablo 5: Standart Yaklaşımında İş Kolları için Uygulanacak Oranlar

A. Giriş

Günümüzde Basel Sermaye Uzlaşıları modern bankacılığa yol veren, sektörün risklerini ölçmesinde ve bu risklerin yönetilmesinde rehberlik eden son derece önemli kurallar bütünüdür. Uzlaşılar, 1974 yılında 10 ülkenin merkez bankası tarafından kurulan, yılda 4 kez toplanan ve kendisine ait 25'e yakın çalışma grubu bulunan Basel Komitesi (Komite) tarafından hazırlanmaktadır. Komitenin üyeliklerini ilgili ülkelerin merkez bankası başkanları ve eğer bankacılığın gözetimi ve denetimi ayrı bir otorite tarafından yürütülmemiş ise bu kurumların yetkilileri yapmaktadır. Komitenin yasal bir denetim işlevi olmadığı gibi vermiş olduğu kararların da hiçbir yasal zorunluluğu bulunmamaktadır. Komite, benzer yaklaşım ve standartları uygulayan kurumlar arasında yakınlaşmayı sağlamayı amaçlamaktadır ancak bu yaklaşımların ilgili ülkelerin bünyelerinde ne şekilde uygulanacağı tamamiyle ülkelerin kendi düzenleyici otoritelerine bırakılmıştır. Komite tarafından bütün ülkelerin görüşlerinin de alınması yoluyla oluşturulan kurallar uluslararası alanda büyük kabul görmüş ve bankacılık sektörünün evrensel standartlarını oluşturmuştur. Komitenin sekretaryasını Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank for International Settlements) yapmaktadır. Komiteye üye ülkeler: Belçika, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İngiltere ve Amerika'dır.

Komite, 1988 yılında Basel Sermaye Uzlaşısı (Basel I) diye de anılan sermaye ölçüm sistemini ortaya koymuştur. Bu sistem kredi riski ölçümü çerçevesiyle % 8'lik minimum sermaye standardını getirmiştir. Bu standartlar üye ülkelerin yanı sıra uluslararası bankaları bulunan birçok ülke tarafından benimsenmiştir. 1999 Haziranı'nda Komite, Basel I'in yerini alacak ve günümüzde dinamik olarak hızla değişmekte olan finansal sistemin ihtiyacını karşılayabilecek yeni bir sermaye yeterlilik çerçevesi (Basel II) hazırlıklarına başlamıştır. Yoğun çalışmalar sonucu hazırlanan ilk taslak 1999 yılında görüş alınmak üzere duyurulmuştur. Ardından Ocak 2001 ve Nisan 2003 tarihlerinde iki farklı istişari metin daha Komite tarafından yayımlanmış ve değişik ülkelerin ilgili otoritelerinin

görüşlerine sunulmuştur. Komite bu esnada üç adet Sayısal Etki Çalışması'nı da gerçekleştirmiştir. Bu Sayısal Etki Çalışmaları sayesinde Uzlaşma'nın sektör üzerinde muhtemel etkileri ölçülmeye çalışılmıştır. Bu çalışmalar ve alınan görüşler kapsamında ilgili değişiklikler yapılmış ve nihayet 2004 yılının Haziran ayında Basel II'nin nihai metni Komite tarafından yayımlanmıştır.

Basel II Uzlaşması ile birlikte bankacılığın yapısında büyük değişikliklere yol açabilecek önemli değişiklikler öngörülmektedir. Basel I genel olarak bankaların risklerinin ölçülmesi ve bu risklerin belirli bir sınır dahilinde tutulmasını öngörmekteyken, Basel II ile beraber bankaların risklerinin ölçülmesinde çok daha gelişmiş metotların kullanılmasının yanı sıra denetimsel gözden geçirme ve piyasa disiplini hususlarında da düzenlemeler getirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında yeni uzlaşmanın daha öncekinden yapısal olarak ayrıldığı görülmektedir. Uzlaşma bankaların risklerinin ölçülmesine ve bunların sınırlandırılmasına ilişkin yaklaşımlar getirmekle birlikte aynı zamanda düzenleyici otoritelerin de içerisinde proaktif bir biçimde yer alacakları senaryo analizlerine ve stres testlerine dayalı bir denetimsel gözden geçirme sürecini ve bankaların ne tür bilgileri kamuya açıklayacaklarına ilişkin bir piyasa disiplini sistemini de hayata geçirmeyi hedeflemektedir.

Basel I'de bankaların yalnızca kredi risklerini ölçme işlevi varken, 1996 yılında yapılan bir iyileştirmeye piyasa riski de kapsama alınmıştır. Basel II ise mevcut risk kalemlerinin hesaplanmasında çok önemli değişiklikler ortaya koymakta, operasyonel risklerin de sermaye yeterliliği rasyolarının hesaplanmasında kullanılması öngörülmektedir. Bu durum diğer değişkenler sabit tutulduğunda bankaların daha fazla sermaye tutması zorunluluğunu ortaya çıkartmaktadır.

Basel II ile birlikte gelen diğer bir önemli değişiklik de kredi riskinin hesaplanmasında bankanın alt yapısına ve isteğine bağlı olarak dışsal veyahut içsel kredi derecelerinin kullanılmaya başlanmasıdır. Bu ise derecelendirme mekanizmasının sahip olduğu önemin Basel II ile beraber bir kat daha artacağını göstermektedir. Bu vesileyle bankalardan daha ucuz maliyetlerle kaynak temin etmek isteyen kişiler ve kurumlar daha güçlü ve şeffaf bir mali yapıya kavuşmak durumunda kalacaklardır. Ayrıca Basel I kapsamında bankaların OECD'ye üye ülke

hazinelereinden olan alacakları için geçerli olan kulüp-kuralı (club-rule) bu düzenleme doğrultusunda kaldırılmıştır. Bu durumun ülkemiz açısından önemli sayılabilecek sonuçları olabilecektir.

Çalışmanın II. bölümünde öncelikle Basel II'ye de temel teşkil etmiş bulunan Basel I hakkında kısa bir bilgi verilecektir. Ardından III. bölümde ise Basel II hakkında kapsamlı bilgi verilerek bu çerçevede Uzlaşı'nın üç bölümünün ayrıntısına girilecektir. IV. bölüm ise Uzlaşı'nın ülkemiz ve sermaye piyasamız açısından bir değerlendirmesi ve sonuç kısmını teşkil etmektedir.

B. Basel I Hakkında Genel Bilgiler

Özellikle uluslararası sahada faaliyet gösteren bankaların tabi olduğu standartlar arasında bir yakınlaşmayı sağlamak amacıyla Basel Komitesi tarafından 1988 yılında ilk Basel sermaye uzlaşısı kabul edilmiştir. Uzlaş, 1987 Aralık ayında başlayan istişari sürecin sonucunda G-10 ülkeleri ve diğer ülkeler tarafından getirilen eleştirilere ilişkin değişiklikler yapıldıktan sonra oluşturulmuştur. Üzerinde birçok eklenti yapılmış olsa da ilk yayımlanan ana metin geçerliliğini günümüze kadar sürdürmüştür.

Komitenin tüm üyeleri tarafından kabul edilerek yürürlüğe girmiş olan Basel I Sermaye Uzlaşısı'nın Komite'ye üye olan ülkelerde uygulanması kararlaştırılmış ve uluslararası alanda faaliyet gösteren bankalara uygulanması konusunda tüm ülkelere tavsiye niteliğinde gönderilmiştir. Komite'nin uluslar arası bankalara uygulanan standartlar arasındaki yakınlaşmayı sağlamaktaki başlıca iki amacı güçlü ve istikrarlı bir uluslar arası bankacılık sistemi oluşturmak, bunun yanı sıra değişik ülkelerde bulunan bankaların birbirinden farklı düzenlemelere tabi olmasından kaynaklanan rekabetçi olmayan unsurları ortadan kaldırmaktır.

Uzlaş ile beraber bankaların uyması gereken minimum sermaye yeterliliği tabanı oluşturulmuştur. Ancak uygulayıcı ülkelerin ilgili otoriteleri bunun üzerinde bir sermaye tutulmasını ilgili bankalardan isteyebileceklerdir. Basel I ilk çıktığı haliyle bankaların konsolide olarak sahip oldukları sermaye ile kredi risklerini ilişkilendirmeye çalışmaktadır. Sermaye yeterliliğinin hesaplanmasında piyasa riskinin de göz önünde bulundurulmasına 1996 yılında yayımlanan eklenti ile başlanmıştır.

Basel I'de sermaye yeterliliği rasyosunun hesaplanmasında bankanın sahip olduğu sermaye, varlıklara ilişkin olarak sahip olunan riskler ve bu risklere ilişkin olarak tanımlanmış olan risk ağırlıklarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Basel I'de sermaye iki kısma ayrılmıştır. İlk kısım sermaye öz sermaye ve açıklanmış rezervlerden oluşmaktadır. İkinci kısım sermaye ise açıklanmamış rezervler, yeniden değerlendirme rezervleri, genel provizyon/kredi-kayıp rezervleri, bazı borçlanma araçları gibi kalemlerden oluşmaktadır. Bankanın hesaplanan sermayesinin en az yarısı birinci kısım sermayeden oluşmak durumundadır. Bu durum ikinci kısım sermayeyi oluşturan kalemlerin kullanımına dolaylı bir kısıtlama getirmektedir. Ayrıca menkul kıymetler üzerinde oluşan örtülü kazançlara ilişkin yeniden değerlendirme rezervleri % 55 oranında iskonto edilerek sermayeye eklenmektedir. Bunun yanı sıra peştamallıkların (goodwill) birinci kısım sermayeden düşülmesi ve konsolidasyona katılmamış yan finansal kurumlara ve diğer bankaların sermayelerine olan yatırımların da toplam sermayeden düşülmesi hükme bağlanmıştır.

Basel I temel olarak bankaların korunması gereken risklerden en önemlisi ve bilançolarında en çok yer kaplayan kredi riskini sermaye yeterliliği rasyosunun hesaplanmasında göz önünde bulundurmıştır. Burada da en önemli kavram kredi riskini oluşturan varlıklara ilişkin olarak belirlenmiş olan risk ağırlıklarındır.

Basel I'de kredi riskine ilişkin risk ağırlıkları Komite tarafından belirlenmiştir. Bu risk ağırlıkları içerisinde en önemli kalemlerden birisini ülke risklerine ilişkin belirlenen ağırlıklar oluşturmaktadır. Burada yaşanan tartışmalarda bankanın içinde bulunduğu ülke ve diğer ülkeler ayrımının yapılması gerçeği pek yansıtmayacağı ve bir takım başka çekinceler nedeniyle kabul edilmemiştir. Bunun yerine daha sonra kulüp kuralı (club-rule) olarak da adlandırılan metot seçilmiştir. Buna göre OECD'ye tam üye olan ülkeler ve IMF ile arasında özel ödünç verme anlaşması bulunan ülkeler OECD ülkeleri olarak adlandırılmış ve sahip oldukları risk ağırlıkları diğer ülkelerden farklılaştırılmıştır. Buna göre bankaların OECD ülkelerinin hazinelerinden ve merkez bankalarından olan alacakları, cinsine ve vadesine bakılmaksızın % 0 risk ağırlığına sahip bulunmaktadır. OECD üyesi olmayan ülkelerin hazinelerinin ve merkez bankalarının bankalara olan borçları ise eğer borç kendi yerel paraları cinsinden finanse edilecek ise yine % 0 risk ağırlığına, yabancı paralar cinsinden finanse edilmesi gerekiyorsa % 100 gibi yüksek bir risk ağırlığına sahiptir.

Ayrıca nakit varlıklar ve nakit veya OECD ülkelerinin hazinelerinin ihraç etmiş olduğu menkul kıymetler ile teminatlandırılmış veya bu ülke hazinelerince garanti altına alınmış alacaklar da % 0 risk ağırlığına sahip olmaktadır. Yurt içerisinde KİT'lere verilen borçlara ilişkin alacaklar ise Basel I hükümlerince ulusal değerlendirmeye bırakılarak % 0, % 10, % 20 veya % 50 oranlarından birisinin ulusal otorite tarafından seçilebileceği belirtilmiştir.

Çok taraflı kalkınma bankalarından olan veya bu bankalarca garanti altına alınmış veya bunların ihraç ettikleri menkul kıymetlerce teminatlandırılmış olan alacaklar % 20 risk ağırlığına sahip bulunmaktadır. Bunun yanı sıra OECD ülkelerinde kurulu olan bankalardan veya bu bankalarca garanti altına alınmış olan alacaklar da % 20 risk ağırlığına sahip bulunmaktadır. OECD ülkelerinde kurulu bulunan aracı kurumlardan benzer bir düzenleme ve denetim kontrolüne tabi bulunup da özellikle risk bazlı sermaye yeterliliğine uymak zorunluluğu bulunanlardan olan alacaklar ve bunların garantisine sahip alacaklar da % 20 gibi düşük bir risk ağırlığına sahip bulunmaktadır.

OECD ülkeleri haricinde kurulu bulunan bankalardan ve bu bankalar tarafından garanti altına alınmış bulunan alacaklardan bir yıla kadar vadeye olanlar % 20'lik risk ağırlığına tabi olmaktadır.

İpotekle korunmuş olan oturma amaçlı konutlara verilen krediler Basel I hükümleri uyarınca % 50 risk ağırlığına sahip bulunmaktadır. Özel sektöre verilen krediler ise tek bir çatı altında toplanmak kaydıyla % 100 gibi yüksek bir risk ağırlığına tabi tutulmuştur. Yine OECD ülkeleri haricinde kurulu bulunan bankalardan olan alacaklar ve OECD ülkeleri haricindeki ülkelerin hazinelerinden olan alacaklar yüksek bir oran olan % 100 risk ağırlığına tabi olmaktadır.

Ayrıca kamu sektörü tarafından sahiplenilen ticari işletmeler, bunun yanı sıra ekipman, fabrika ve diğer sabit varlıklar, gayrimenkul ve diğer yatırımlar, diğer bankalar tarafından çıkartılmış olan sermaye piyasası araçları ve Basel I hükümleri

çerçevesinde açıkça sayılmamış olan diğer tüm kalemlere ilişkin alacaklar da % 100 risk ağırlığı uygulamasına tabi tutulmuştur.

Burada dikkati çeken en önemli husus OECD ülkelerine ve bu ülkelerde kurulu banka ve aracı kurumlara uygulanmakta olan farklı statüdür. Karşılaştırmalı olarak sunulacak olursa OECD ülkeleri ve diğer ülkelerin hazineleri arasından kendi yerel paraları cinsinden yapacakları borçlanmalarda herhangi bir ayrıma tabi tutulmaksızın % 0 ile ağırlıklandırılmaktadırlar. Ancak yabancı para cinsinden yaptıkları borçlanmalarda arada % 0'a % 100 gibi bir ayırım bulunmaktadır. Bu da bankaların OECD ülkeleri haricindeki ülkelerin hazinelerine verdikleri borçlarda ve bu ülkelerin ihraç ettikleri borçlanma araçları için borcun tamamının % 8'i kadar yasal sermaye tutmaları zorunluluğunu getirmektedir. Üstelik bu ayrıma bu tip araçlarca teminatlandırılmış borçlar da girdiğinden dolayı OECD ülkelerinin ihraç ettikleri bütün borçlanma araçları bankalardan borç alacak bütün kurumlar ve kişiler açısından önemli bir teminat haline gelmektedir.

Bankalar tarafına baktığımızda da OECD ülkelerinde kurulu bankaların diğer bankalara göre bir avantaja sahip olduğu görülmektedir. Bir yıla kadar olan vadelerde bankalar eşit şartlara sahip olmakla birlikte bir yıldan daha uzun vadede borçlar söz konusu olduğunda OECD ülkelerinde kurulu bankalar % 20 gibi düşük bir risk ağırlığına sahipken diğer bankalara % 100'lük oran uygulanmaktadır. Üstelik % 20 olarak OECD ülkelerinde kurulu bankalara uygulanan oran bu bankaların garanti verdiği borçlara da uygulanmaktadır.

Ayrıca OECD ülkelerinde kurulu bulunan aracı kurumlar da bu pozitif ayırmadan nasibini alarak bankalara olduğu gibi % 20'lik risk ağırlığına tabi tutulmaktadır.

Görüldüğü gibi bir ülkenin OECD'ye üye olması veya IMF ile arasında özel ödünç verme anlaşması bulunması kendi hazinesine, bankalarına ve aracı kurumlarına kaynak bulma hususunda büyük bir avantaj tanımaktadır. Mevcut durumda OECD'ye üye olan 30 ülkenin bu durumdan şu ana kadar önemli bir avantaj elde ettiği söylenebilir.

İleride Basel II'ye ilişkin bölümde de vurgulanacağı üzere yeni uzlaşa ile beraber OECD ülkelerine uygulanan bu ayırım, diğer adıyla kulüp-kuralı, kaldırılmakta ve bunun yerine kredi derecelendirmesini esas alan yeni bir sistem getirilmektedir.

Bir OECD ülkesi konumunda bulunan ve bugüne kadar yukarıda belirtilen avantajlardan bu vasıta ile faydalanan ülkemizin de yeni Uzlaşa ile beraber bu pozitif ayırımdan yoksun kalacağı ortadadır.

Ancak şunu da açıkça vurgulamak gerekir ki, burada belirtilen risk ağırlıkları sadece bankaların vermiş oldukları borçlara ilişkin olarak tutmaları gereken yasal sermaye tespitinde kullanılmaktadır. Bankalar bu sayede ortak akılca belirlenmiş olan ve gözetim merci tarafından da kayıt altında tutulan ve bankaların beklenen, muhtemel kayıplarını karşılamak amacıyla yasal sermaye bulundurmaktadırlar. Bu hükümden kesinlikle aynı risk ağırlığına sahip bulunan ülkelerin, kurumların ve kişilerin aynı maliyetler çerçevesinde bankalardan kaynak bulabilecekleri anlaşılmalıdır.

Bankalar yasal sermayelerinin yanı sıra, beklenmeyen kayıplarını karşılayabilmek amacıyla da ekonomik sermaye tutmaktadırlar. İki OECD ülkesine verilen borçlarda tutulması gereken yasal sermaye her ne kadar aynı bile olsa bankaların bu iki ülke için belirledikleri risk ve buna mukabil tuttıkları ekonomik sermaye de birbirinden farklı olabilecektir. Her ikisi de OECD ülkesi olmaları itibarıyla Türkiye ve ABD aynı maliyetle bankalardan borç bulabilecek değillerdir.

Bu noktada kulüp-kuralı ile getirilmiş ayrıcalıklar için söylenebilecek şey belki de diğer bütün şartlar sabit kalmak kaydıyla bir ülkenin OECD üyesi olması durumunda bankalardan edineceği borçların maliyetinin OECD üyesi olmaması durumuna göre daha düşük olacaktır. Maliyetlerde oluşabilecek farka ilişkin bir analiz ilerleyen bölümlerde yer almaktadır.

C. Basel II

Bu bölümde, 1988 yılında Basel Komitesi tarafından onaylanarak uygulanmaya başlanan ve modern bankacılıkta sermaye yeterliliği rasyosuna dayalı bir gözetim ve denetim sistemini başlatan Basel I sermaye uzlaşısının, günümüzde var olan dinamik finansal şartların ortaya çıkartmış olduğu ihtiyaçları karşılaması amacıyla hazırlanan yeni uzlaşısı, diğer adıyla Basel II, hakkında ayrıntılı bilgiler verilecektir. Bu bölümde yer alan bilgiler yeni uzlaşının Haziran 2004 tarihinde yayımlanan son haline ilişkin hükümleri içermektedir.

İlk bölümde yeni uzlaşının kapsamı ve genel çerçevesi hakkında bilgi verilecektir. Yeni uzlaşısı temel olarak 3 bölümden oluşmaktadır. Buna paralel olarak burada yer verilen ikinci bölümde uzlaşının en geniş bölümünü oluşturan ve oldukça teknik bir yapıya sahip bulunan sermaye yeterliliğine ilişkin bilgiler yer alacaktır. Ülkemizi ilk planda daha çok etkileyeceği de düşünülen ve Basel sermaye uzlaşılarının da en önemli kısmını teşkil etmekte olan kredi riskinin hesaplanmasına ilişkin kısım bu bölümde de büyük bir ağırlığa sahip bulunmaktadır. Operasyonel riske ve piyasa riskine ilişkin kısımlara kredi riskine nazaran daha az yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise uzlaşının da ikinci temel bölümünü oluşturan denetimsel gözden geçirme süreci yer almaktadır. Dördüncü bölümde yeni uzlaşının üçüncü temel kısmını oluşturan piyasa disiplinine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Bu kısmın son bölümünde ise Basel II'nin uygulanmaya başlamasıyla beraber oluşması beklenen muhtemel etkilerini daha açık bir şekilde ortaya koymaya yarayan sayısal etki çalışmaları hakkında bilgi verilmektedir.

İlgili bölümlerde Basel II'ye ilişkin bilgiler verilirken yeri geldikçe Basel I ile karşılaştırmalara yer verileceği gibi ülkemize yönelik olarak muhtemel etkileri hususunda da analizlere yer verilecektir.

1. Genel Çerçeve ve Kapsam

a. Genel Çerçeve

Basel II adı verilen yeni sermaye uzlaşısı Haziran 2004 tarihinde Basel Komitesi tarafından yayımlanmıştır. Yeni uzlaşuya geçiş açısından 2006 yılı sonu hedef olarak belirlenmiştir. Ancak gelişmiş metotları kullanacak olan bankaların geçiş sürecine ilişkin olarak 2007 yılı sonu belirlenmiştir.

Daha önce de belirtilmiş olduğu gibi uzlaşının uygulanması için herhangi bir zorlayıcı hüküm yer almamaktadır. Zaten uzlaşılarda hazırlanmasındaki ana hedefin özellikle uluslararası alanda faaliyet göstermekte olan bankaların tabi oldukları düzenlemelerde ve gözetimlerinde bir yakınsama meydana getirmek olduğu düşünülecek olursa böylesine zorlayıcı bir hüküm uzlaşının ana hedefine de aykırı olacaktır.

Bununla birlikte Basel II'de özellikle Basel Komitesi'ne üyelikleri de bulunmayan ülkelerin kendi denetimsel süreçlerini geliştirmek amacıyla kendi önceliklerini kendilerinin belirlemesi ve buna mukabil bir geçiş süreci tayin etmeleri tavsiye edilmiştir.

Basel Komitesi yeni uzlaşmayı geliştirirken eskisine nazaran daha güçlü ve sağlam bir risk yönetimi uygulaması ortaya koyarken aynı zamanda uzlaşının özellikle uluslararası bankalar açısından önemli bir rekabetsel eşitsizlik oluşturmaması için de çaba göstermiştir. Tüm bu düzenlemeler ve beraberinde getirilen güçlü risk yönetimi anlayışının bankaların öncelikle kendi menfaatlerine uygun olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda uzlaşının hazırlanması aşamasında olduğu gibi daha sonrasında gelen uygulanma aşamasında da bankalarla ilgili otoriteler arasındaki fikir alışverişi en önemli kaynak olarak görülmektedir.

Yeni uzlaşılı ile beraber Komite tarafından riske daha duyarlı bir sermaye gereksinimi hesaplaması getirilirken daha önceki uzlaşının bazı temel kısımlarına da bağlı kalınmıştır. Buna ilişkin olarak uzlaşılarda en önemli hükümlerinden birisini

oluşturan bankaların risk ağırlıklı varlıklarının % 8'i kadar sermayeyi yasal olarak bulundurma zorunluluğu yeni Basel Uzlaşısı'nda da korunmuştur. Bununla birlikte risk ağırlıklı varlıkların hesaplanmasına ilişkin çok önemli değişiklikler Basel II ile birlikte getirilmiştir.

Yeni uzlaşıyla birlikte getirilmiş olan en önemli yeniliklerden birisi bankaların kendi iç sistemleri dahilinde yapacakları risk değerlendirmelerinin sermaye yeterliliği hesaplamalarında büyük oranda kullanılabilecek olmasıdır. Üstelik daha önceki uzlaşıda bankaların kullanabileceği standart bir sistem mevcut iken yeni uzlaşıda bankalara değişik riskler için kullanabilecekleri alternatif metotlar sunulmaktadır. Bu da bankaların kendi yapmakta oldukları işlerin karakterine ve büyüklüklerine göre kendi tercih edecekleri sistemleri ilgili otoritelerden de izin almak kaydıyla yapmalarına imkan tanımaktadır.

Basel II'nin getirmekte olduğu yasal sermaye gereksinimi rakamının yalnızca bir minimum seviye oluşturmakta olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Her ülkenin kendi bankacılık otoritesi bundan daha yüksek sermaye tutulmasını tüm bankacılık sektöründen veyahut münferit bankalardan isteyebilir. Basel II'nin temel bölümlerinden birisini oluşturan denetimsel gözden geçirme konusunda da vurgulandığı üzere ilgili otoritelerin buna ilişkin yetkileri bulunmaktadır.

Basel II uzlaşısında vurgulanmakta olan bir diğer temel unsur da daha önceki Uzlaşım'da yer almayan ve yeni uzlaşımın ikinci ve üçüncü bölümlerini oluşturan denetimsel gözden geçirme ve piyasa disiplininin önemidir. Her ne kadar minimum sermaye gerekliliğinin hesaplanmasına ilişkin kısımlar uzlaşımın büyük bir çoğunluğunu oluşturmakta ise de bu bölümler sermaye yeterliliği uygulamasını da destekleyecek önemli bir tamamlayıcı unsuru oluşturmaktadır. Denetimsel gözden geçirme ve kamunun aydınlatılmasına dair belirlenmiş açık hükümler bulunmadan sermaye yeterliliği uygulamasından tam anlamıyla istenen sonuçları elde etmek pek de mümkün olamayacaktır. Bu nedenle yine Basel Komitesi tarafından Temmuz 2004'te yayımlanmış olan "Basel II'nin Uygulanmasına İlişkin Göz Önünde Tutulması Gereken Hususlar" adlı raporda bankaların kısa sürede sermaye yeterliliği hükümlerini uygulamaya koyamaması durumunda dahi denetleyici ve düzenleyici

otoritelere, yeni Uzlaşı'nın denetimsel gözden geçirme ve piyasa disiplini ayaklarının uygulanmaya koyulması önemle tavsiye edilmektedir.

Yeni uzlaşı eski hükümlere nazaran günümüzün ihtiyaçlarını daha çok karşılayacak biçimde geliştirilmiş bir kurallar bütünüdür ve ilgilendirdiği alan da her gün ayrı gelişmelere sahne olan bankacılık ve finans sektörüdür. Bu kapsamda hazırlanan Uzlaşı ileriye dönük ve dinamik bir karakter taşımaktadır. Bugüne kadar oluşturulması aşamasında olduğu gibi bugünden sonra da sektörle olan diyaloglar kapsamında yeni değişikliklerin de yer alabileceği bir çerçeve çizilmiştir. Bu amaçla Komite tarafından da sektörün düzenlemelerin oluşturulmasına katkıda bulunması teşvik edilmektedir.

b. Kapsam

Basel II'de temel olarak amaçlanan uluslar arası alanda faaliyet göstermekte olan bankalara Uzlaşı hükümlerinin konsolide bazda uygulanmasıdır. Alt gruplar itibariyle de tam konsolidasyon uygulayacak olan bankalara 3 yıllık bir geçiş süreci tanımlanmaktadır. Bir bankacılık grubunun tüm finansal aktiviteleri ile birlikte konsolide edilmesi planlanırken sigortacılık faaliyetleri ise konsolidasyon haricinde tutulmuştur. Bu kapsamda benzer düzenlemelere tabi olmak şartıyla banka tarafından kontrol edilen veya çoğunluk hissesi elde tutulan menkul kıymet kuruluşlarının da genel itibariyle konsolidasyona tabi tutulması kabul edilmiştir. Menkul kıymet kuruluşları da dahil finansal kuruluşlardaki bankanın sahip olduğu azınlık haklarının ise konsolidasyona tabi olup olmayacağı düzenleyici otoritenin takdirine bırakılmıştır.

Bu aşamada Komite tarafından sigorta şirketlerinin bankaların bilançolarından çıkartılması uygun görülmüştür. Ancak bankaların sigorta şirketlerinde tutmakta olduğu fazladan sermaye denetleyici otoritenin de izniyle kapsama alınabilir.

Bankaların ticari işletmelere yapmış oldukları önemli düzeydeki yatırımların ise ister çoğunluk isterse azınlık payı iktisap etmiş olsun bilançodan çıkartılması

öngörülmüştür. Önemli düzeyde olmayan yatırımlar ise ilgili banka hangi yaklaşımı uyguluyor olursa olsun % 100'den aşağı olmayacak şekilde risk ağırlığına tabi olmaktadır.

2. Minimum Sermaye Gerekliliği

Basel II'de minimum sermaye gereksiniminin hesaplanmasında temel olarak kullanılan 3 risk grubu bulunmaktadır. Bunlar; kredi riski, piyasa riski ve operasyonel risklerdir. Bunlardan ilk ikisi hali hazırda mevcut olan Basel I uygulamasında da kullanılmakta iken operasyonel risklerin sermaye gereksiniminin hesaplanmasında kullanılması Basel II ile birlikte getirilmiş bir yeniliktir.

Basel II ile beraber her risk grubuna ilişkin olarak tanımlanmış basit ve gelişmiş yöntemler getirilmiştir. Gelişmiş yöntemlerin uygulanması bankalar açısından önemli bir hazırlık gerektirdiği gibi bu yöntemlerin uygulanması denetleyici otoritenin kullanılacak yöntemi tam anlamıyla kavramasıyla beraber iznini gerektirmektedir.

Ülkemizde ise basit yöntemlerle Basel II'nin uygulanmasına 2008 yılının başında geçilmesi ve ardından 2009 yılından itibaren gelişmiş yöntemlere ilişkin başvuruların değerlendirmeye alınacağı görülmektedir. Geline nokta bir süre basit yöntemlerin ülkemizdeki uygulamada daha çok yer alacağı da göz önünde bulundurularak çalışmada bu yöntemlere ilişkin değerlendirmelere daha geniş verilmiştir. Basel II'de minimum sermaye gereksinimi hesaplamasında en geniş kısma tekabül eden kredi riski de başlı başına diğer risk gruplarına nazaran daha genişçe incelenmiştir.

a. Kredi Riski

Basel II Sermaye Uzlaşısı'nda bankaların minimum sermaye gereksiniminin hesaplanmasında kullanılan risk gruplarından başta gelen grup kredi riskidir. Basel I Uzlaşısı'nda da yer alan ve bankaların karşı karşıya bulunduğu en önemli risklerin

başında gelen kredi riskine ilişkin sermaye gereksiniminin hesaplanmasında mevcut bulunan kulüp-kuralı bu Uzlaş ı ile birlikte kaldırılmış bulunmaktadır. Bunun yerine yeni Uzlaş ı'da kredi riskine ilişkin risk ağırlıklarının belirlenmesinde en önemli kriteri dışsal ve içsel kredi dereceleri oluşturmaktadır. Bu hüküm Basel II ile birlikte getirilen en önemli yeniliklerden birisi konumundadır.

Kredi riskine ilişkin sermaye gereksiniminin hesaplanması esnasında her varlık için öncelikle risk ağırlıkları belirlenmekte daha sonrasında bu varlıklara ilişkin olarak risk azaltıcı unsurlar ortaya konarak riske kaynak teşkil eden varlıktan eksiltilmekte ve risk ağırlığıyla kalan varlık değeri çarpıldıktan sonra elde edilen miktarın % 8'i kadar sermaye gereksinimi ortaya çıkmaktadır.

Kredi riskine ilişkin sermaye gereksiniminin hesaplanmasında kullanılan yöntemler temel olarak standart metot ve içsel derecelendirme metotları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Aşağıda yer alan bölümlerde özellikle standart metoda ilişkin bilgi ve değerlendirmeler yer almaktadır.

a.1. Standart Metot

Kredi riskine ilişkin olarak kullanılan standart metotta risk ağırlıklarına temel teşkil eden veriler dışsal kredi derecelendirme notlarıdır¹. Uzlaş ı'da belirlenen risk ağırlıkları temel olarak bağımsız kredi derecelendirme kuruluşlarından borçlu tarafın aldığı notlara göre sınıflandırılmıştır.

Aşağıda varlıkların (borçlu tarafların) sınıflandırılması itibariyle kredi riskine ilişkin ağırlıklarının hesaplanmasına ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

---

¹ Basel II Uzlaş ısı'nda kullanılan derecelendirme notasyonu "Standard & Poor's" a ait olduğundan dolayı burada yer verilen kredi notu örnekleri de buna uygun olarak kullanılmıştır.

Hazineler ve Merkez Bankalarından Olan Alacaklar

Bankaların ülkelerin hazinelerinden ve merkez bankalarından alacaklarına uygulayacakları risk ağırlıklarında aşağıdaki tabloda yer almakta olan oranlar dikkate alınacaktır.

Tablo 1: Hazine ve merkez bankalarına uygulanacak risk ağırlıkları

Kredi Notu	AAA'den AA-'ye	A+'dan A-'ye	BBB+'dan BBB-'ye	BB+'dan B-'ye	B-'nin altında	Notu Olmayan
Risk Ağırlığı	% 0	% 20	% 50	% 100	% 150	% 100

Denetleyici otorite bağımsız kredi derecelendirme kuruluşlarının yanı sıra hazine ve merkez bankalarının risk ağırlıklarının oluşturulmasında İhracat Kredi Kuruluşları'nın vermiş olduğu notları da benimseyebilecektir.

Burada görüldüğü üzere her ülke aldığı kredi notuna göre bir risk ağırlığına sahip olacaktır. Bugüne kadar Basel I hükümleri gereği bir OECD ülkesi olması vesilesiyle kulüp-kuralına binaen % 0 gibi düşük bir risk ağırlığına tabi olan ülkemiz de son durum itibariyle "Standard & Poor's"dan almış olduğu kredi notu BB- olması itibariyle Basel II'ye geçilmesinin ardından % 100 gibi yüksek bir risk ağırlığına tabi tutulacaktır.

Ancak Basel II'de ülkelerin hazineleri ve merkez bankalarının kendi yerel paraları cinsinden ve bu parayla finanse edilecek olan borçlarında kredi derece notunun gerektirdiğinden daha düşük bir oranın belirlenebilmesi ulusal inisiyatife bağlanmıştır. Ancak daha düşük bir oranın belirlenmesi durumunda diğer ülkelerin ilgili otoriteleri de aynı oranı kendi bankalarına ilgili ülkeden olan alacakları için kullanma yetkisi tanıyabilecektir. Bu kapsamda ülkemizdeki ilgili otorite olan BDDK isterse TL cinsinden devlet borçlanma kağıtlarına % 100'den daha az bir risk ağırlığı belirleyebilecektir.

Tüm bu bilgiler göz önünde tutulduğunda genel itibariyle, ülkemiz hazinesinden ve merkez bankasından olan alacaklarında bankalara daha önceki gibi % 0 değil de % 100 risk ağırlığının uygulanacak olması ülkenin borçlanma maliyetlerini bir miktar artırabilecektir. Ancak bu artışın çok büyük olacağını ileri sürmek pek de olanaklı gözükmemektedir. Şöyle ki daha önce ülkemiz hazinesine verdikleri borçlar nedeniyle bankaların herhangi bir sermaye tutmalarına gerek yoktu. Bu durumda ise risk ağırlığı % 100'e çıkınca verdikleri borcun % 8'i kadar yasal sermaye tutmaları gerekecektir. Bu % 8'lik kısmı da risksiz bir şekilde LIBOR oranından değerlendirdiklerini ve Türkiye'ye de LIBOR+1.5 puandan borç verdiklerini varsayarsak, ayırdıkları bu % 8'lik dilimden 1.5 puanlık bir fırsat maliyetinin oluştuğu, bunun da yaklaşık 12 baz puanlık bir maliyet getirebileceği söylenebilir. Ülkenin riski arttıkça bu rakam da giderek artabilecektir.

Bankaların yasal sermayelerinin yanı sıra ekonomik sermaye tahsisinde de buldukları ve ayrıca BDDK'nin TL cinsi devlet borçlarında % 0 risk ağırlığı da belirleyebileceği göz önünde tutulduğunda bu maliyetin daha da düşebileceği düşünülmektedir. Ancak burada söz konusu olan bankaların tercihleridir ki, bu tip risk ağırlıklarında meydana gelen bir değişiklik bankaların portföy tercihlerinde de yapısal bazı değişikliklere yol açabilecektir.

Ayrıca ülkemizdeki durum değerlendirildiğinde bankaların birçoğu yüklü bir miktarda hazine bonosu ve devlet tahvili tutmaktadır. Merkez Bankası verilerine göre toplam iç borç stokunun yarısından fazlası Eylül 2005 itibariyle bankacılık sektörü üzerinde bulunmaktadır. Bu da çok ciddi bir yekunu ifade etmektedir. Ayrıca bankaların verdikleri borçların büyük bir kısmında hazine bonoları ve devlet tahvilleri teminat olarak kullanılmaktadır. Tüm bunlar da dikkate alındığı taktirde TL cinsinden olan hazine kağıtlarının risk ağırlığının daha düşük bir oran belirlenmeden % 100 olarak tanımlanması bankaların sermaye yükümlülüklerini ciddi miktarda artırabilecektir. Eylül 2005 itibariyle yaklaşık olarak 243 milyar YTL iç borç stoku bulunduğu düşünülürse % 100 risk ağırlığı belirlenmesi durumunda sadece iç borç stokuna ilişkin bölüm bir anda bankacılık sektörünün yasal sermaye gereksinimini yaklaşık 10 milyar YTL artırabilecektir. Bu itibarla Basel II'ye geçişle beraber TL

cinsi hazine borçlarına ilişkin olarak % 100'den daha düşük bir risk ağırlığının belirlenebileceği düşünülmektedir.

Bankalardan Olan Alacaklar

Yeni Uzlaş ı ile birlikte bankalardan olan alacaklar için iki opsiyon ortaya konmaktadır. Ulusal otoriteler istedikleri sistemi bütün bankalara uygulatacaklardır. Uygulanabilecek iki opsiyonu gösteren tablolar aşağıda yer almaktadır.

Tablo 2: Bankalardan Olan Alacaklarda Uygulanabilecek 1. Opsiyon

Ülkenin Kredi Notu	AAA'den AA-'ye	A+'dan A-'ye	BBB+'dan BBB-'ye	BB+'dan B-'ye	B-'nin altında	Notu Olmayan
1. Opsiyonda Risk Ağırlıkları	% 20	% 50	% 100	% 100	% 150	% 100

Tablo 3: Bankalardan Olan Alacaklarda Uygulanabilecek 2. Opsiyon

Bankanın Kredi Notu	AAA'den AA-'ye	A+'dan A-'ye	BBB+'dan BBB-'ye	BB+'da n B-'ye	B-'nin altında	Notu Olmayan
2. Opsiyonda Risk Ağırlıkları	% 20	% 50	% 50	% 100	% 150	% 50
2. Opsiyonda Kısa Vadeli Alacaklar için Risk Ağırlıkları	% 20	% 20	% 20	% 50	% 150	% 20

Tablolardan da anlaşılacağı üzere 1. opsiyonun uygulanması durumunda bankaların münferit olarak almış oldukları kredi notları yasal sermayenin belirlenmesi aşamasında etkisiz hale gelmektedir. Bu durumda önceki bölümle de karşılaştırıldığında görüleceği üzere bankalara uygulanan risk ağırlığı ülkenin

hazinesine uygulanan orandan bir kademe daha yüksek olarak belirlenmiştir. Ancak kredi notu BB+ ile B- arası olan ve kredi derece notu almamış olan ülkelerin bankalarına uygulanacak olan risk ağırlığı % 100 olarak bırakılmıştır. Bu opsiyonda ülkenin riski genel olarak bütün bankaların ve dolayısıyla sektörün borçlarının riskini gösteren bir işaret olarak ele alınmaktadır.

2. opsiyonun kullanılması halinde ise bu sefer bankaların münferit olarak almış oldukları kredi notları ön plana çıkmaktadır. Bu durumda oluşan tablo incelenerek bankanın diğer bankalardan olan orta ve uzun vadeli alacakları için uygulaması gereken risk ağırlıkları 1. opsiyona nazaran değerlendirildiğinde BBB+ ile BBB-, BB+ ile B- arasında derecelendirilmiş ve derece notu bulunmayan bankaların hazineleriyle aynı nota sahip olmaları durumunda bir kademe daha iyi ağırlığa sahip olabilecekleri görülmektedir. Bir ülkede bulunan bankaların ve şirketlerin kredi notunun içinde buldukları ülkenin kredi notunu geçemeyeceği düşünüldüğünde, 2. opsiyon hazineleriyle aynı kredi notuna sahip olan bankalara, yani iyi bir finansal yapıya sahip bankalara ve ayrıca ülke notu A-‘den daha düşük olup derecelendirilmemiş bankalara avantaj sağlamaktadır.

Ayrıca 2. opsiyon ile birlikte 3 aydan kısa vadeli olarak sınıflandırılmış alacaklara bir avantaj tanınarak bunlar için genel olarak % 20 risk ağırlığı belirlenmiştir. Münferit olarak bankaların risklerini değerlendirmeye alan, bu açıdan riske daha duyarlı ve borcun vadesini de göz önünde bulunduran 2. opsiyon birçok açıdan 1. opsiyona göre avantajlı görünmektedir.

Bunların yanı sıra daha önceki bölümde bahsedilen ülkelerin hazinelerine kendi paraları cinsinden olup bu parayla finanse edilecek borçlara tanınan ulusal inisiyatif bu aşamada bankalar için de geçerli olmuş olup, ancak burada taban olarak % 0 değil de % 20 oranı belirlenmiştir.

Ülkemizdeki durumu değerlendirecek olursak Basel I’e ilişkin kısımda da vurgulandığı gibi ülkemizde kurulu olan bankalara verilen banka kredilerinde ülkemizin OECD’ye üye olması vesilesiyle şu ana kadar % 20 gibi düşük bir orana tabi olunmaktayken, Basel II’nin yürürlüğe girmesiyle 3 aydan uzun vadeli yabancı

para cinsinden olan kredilerde hangi opsiyon uygulanıyor olursa olsun % 100 gibi yüksek bir orana tabi olunacaktır. Bu durum daha önce hazine borçlanmasıyla ilgili olan bölümde de vurgulandığı gibi kısa vadede bir miktar maliyetlerin artmasına neden olabileceği gibi uzun vadede de bankaların izleyecekleri stratejiler doğrultusunda daha büyük maliyetlerin yüklenilmesi sonucunu doğurabilecektir.

Ayrıca Basel II uyarınca menkul kıymet şirketleri de benzer risk bazlı sermaye gereksinimi uygulamalarına tabi olmaları şartıyla Uzlaşa kapsamında bankalar gibi değerlendirilecekler ve yukarıda ayrıntıları verilen opsiyonlardan birisine tabi olacaklardır. Bu noktada sermaye piyasasında faaliyet göstermekte olan aracı kurumların hangi opsiyona tabi olacakları önem arz etmektedir. Buna ilişkin olarak bankacılık otoritesinin karar alması sürecinde sektörün ve Kurulumuzun görüşünün de alınmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

Şirketlerden Olan Alacaklar

Sigorta şirketleri de dahil şirketlerin tabi olacakları risk ağırlıkları aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 4: Şirketlere Uygulanacak Olan Risk Ağırlıkları

Şirketin Kredi Notu	AAA'den AA-'ye	A+'dan A-'ye	BBB+'dan BB-'ye	BB-'nin altında	Notu Olmayan
Risk Ağırlıkları	% 20	% 50	% 100	% 150	% 100

Tablodan da anlaşılacağı üzere şirketlere ilişkin risk ağırlıkları bölümleri hazinelere ve bankalara nazaran daha az tutulmuştur ve BBB+'dan BB-'ye kadar olan bütün şirketlere % 100 risk ağırlığı uygulanmıştır.

Yine Basel I'e ilişkin bölümde vurgulandığı üzere şu ana kadar geçerli olan sistemde şirketler kesimine OECD ülkelerinde bulunup bulunmadıklarını ayırt etmeksizin % 100 risk ağırlığı uygulanmaktaydı. Bu durumda şirketlerimizin yabancı para cinsinden alacakları borçlarda kredi notları ülkemiz notunu geçemeyeceğinden

dolayı % 100 risk ağırlığına tabi olmaya devam edeceklerdir. Dolayısıyla şirketlerimize verilen banka kredilerine ilişkin tutulması gereken yasal sermaye tutarında herhangi bir değişiklik meydana gelmemektedir. Ancak iyi bir kredi notuna sahip bulunan diğer ülkelerdeki şirketler daha avantajlı konuma geçeceklerdir. Bu nedenle yabancı para cinsinden kredilerde özellikle yurtdışındaki bankaların kredi verme stratejilerinde bazı değişimler yaşanabilecektir. Bu durum ise şirketlerimizin kredi maliyetlerini olumsuz etkileyebilecektir.

Yerel para cinsinden olan krediler konusuna gelindiğinde ise, Basel II'nin şirketlere ilişkin hususları incelendiğinde kredi notu bulunmayan şirketlere % 100 risk ağırlığı uygulandığı görülmektedir. Üstelik bankacılık otoritesi, istemesi durumunda, % 100'den daha yüksek bir oran da belirleyebilmektedir.

Ülkemizde hali hazırda kredi notu sahip şirket sayısı oldukça düşük bulunmaktadır. Ancak Basel II çerçevesinde şirketler kredi notu almayı tercih ederek risk ağırlıklarını % 100'den % 20'ye kadar çekme imkanına sahip bulunmaktadırlar. Bu koşullarda mali yapısı kuvvetli olan şirketlerin daha düşük maliyetlerle borçlanmak amacıyla kredi notu almayı tercih etmeleri oldukça muhtemel gözükmektedir. Bu ise şirketlerin kayıt altına girmesi ve şeffaflaşması hususlarında önemli katkı sağlayabilecektir.

Şirketlere ilişkin yer alan bu hükümlerin yanı sıra Basel II kapsamında KOBİ'lere ayrıca bir yer verilmiş ve KOBİ kredilerinin belirli sınırlamalar kapsamında perakende krediler içerisinde değerlendirilmesi imkanı tanınmıştır. Buna ilişkin hükümler ise bir sonraki bölümde yer almaktadır.

Perakende Portföyünde Yer Alan Alacaklar

Basel II'de kredi risk grubu için uygulanacak metotlardan standart metotta bazı özellikleri karşılayan alacaklar düzenleme açısından perakende portföyünde kabul edilerek % 75 risk ağırlığına tabi tutulmuştur. Bir alacağın bu portföyde değerlendirilebilmesi için gereken şartlar aşağıda sayılmıştır.

- Uyum Kriteri: Alacak bir gerçek kişi veya kişilerden veya küçük bir işletmeden olmalıdır.
- Ürün Kriteri: Alacak ilişkisi rotatif krediler, vadeli bireysel krediler ve kiralamar, küçük işletmelere verilen krediler ve bunların lehine verilen taahhütlerden doğmuş olmalıdır. Menkul kıymetler borsalara kote edilmiş olsun ya da olmasın bu gruba dahil edilmemektedir. Ayrıca ipotekli krediler de konut amaçlı krediler kısmında değerlendirilmesi durumunda burada yer almamaktadır.
- Çeşitlendirilmiş Olma Kriteri: Düzenleyici otoritenin perakende portföyünün % 75 risk ağırlığını hak edecek kadar çeşitlendirilmiş olduğuna ikna olması gerekmektedir. Burada öneri olarak ise, münferit olarak herhangi bir karşı tarafa bu portföyde verilmiş olan kredinin toplam portföyün % 0.2'sini geçmemesi getirilmiştir.
- Kredi Miktarının Düşük Olması Kriteri: Banka tarafından bir kredinin perakende portföyünde yer alabilmesi için karşı tarafa verilen toplam kredi miktarının 1 milyon euroyu geçmemesi gerekmektedir.

Yukarıda yer almakta olan dört kriteri sağlayan krediler bankalarca perakende portföyünde değerlendirilerek standart metotta % 75 risk ağırlığına sahip olabilecektir. Düzenleyici otorite bu kredilerde de daha önceki tecrübelerle dayanarak % 75'ten daha fazla bir risk ağırlığı uygulanmasını isteyebilecektir.

Burada ülkemizi en çok ilgilendiren hususların başında ekonominin lokomotif kesimlerinden biri olarak kabul edilen KOBİ'lerin durumu gelmektedir.

Ülkemizde değişik KOBİ tanımlamaları bulunmaktadır. Bunların içerisinde Hazine Müsteşarlığı'nın imalat sanayinde faaliyet gösteren, yasal kayıtlara göre arsa ve bina hariç, makine ve teçhizat, tesis, taşıt araç ve gereçleri, demirbaşlar vb. toplamının 400 bin YTL'den az olması ve çalışan sayısının 250'den az olması yer almaktadır.

Basel II'de ise KOBİ, yıllık toplam cirosu 50 milyon eurodan az olan işletmeler olarak tanımlanmıştır. Bu durumda yıllık cirosu 50 milyon eurodan düşük

olan bir işletme 1 milyon eurodan fazla olmayan bir kredi aldığında eğer bu kredi ilgili banka açısından çeşitlendirme kriterine de uyum sağlıyorsa perakende kredi olarak değerlendirilecek ve % 75 risk ağırlığına sahip olacaktır. Yerel para cinsinden ve yabancı para cinsinden ayrı ayrı değerlendirildiğinde, ülkemizde faaliyet göstermekte olan bir KOBİ'nin bir kredi notu alması, alacağı not ülke notunu geçemeyeceğinden dolayı, kendisine yasal sermaye açısından herhangi bir avantaj sağlamayacaktır. Ancak bunun sadece yasal sermaye cephesini ilgilendirir bir husus olduğunu bir kez daha vurgulamak gerekir ki bir banka kredi notu bulunan, kayıt altında ve şeffaf bir şirkete, diğer şirketlere olduğundan daha az riskli görerek, daha düşük bir maliyetle borçlanma imkanı sağlayabilir. Yani KOBİ'lerin yabancı para cinsinden kredi alırken kredi notuna sahip olmamalarının kendilerine hiçbir faydası olmadığını söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte şunu da vurgulamak gerekir ki, bir KOBİ 1 milyon eurodan daha yüksek bir kredi almak istediğinde birden fazla bankaya giderek almak istediği kredi miktarını bankalar arasında bölerek yine perakende portföyde değerlendirilme fırsatına sahip olabilecektir.

Yerel para cinsinden krediler söz konusu olduğunda ise KOBİ'ler diğer şirketlerde olduğu gibi kredi notu almak marifetiyle risk ağırlıklarını kurumsal portföye dahil olmak şartıyla % 20'ye kadar düşürebileceklerdir. Bu durumda yine bankaların yasal sermayenin yanı sıra yapacakları değerlendirmelerde de kredi notunun borçlanma maliyeti üzerinde olumlu bir etkisinin olabileceğini vurgulamak gerekir. KOBİ'lere ve şirketlere ilişkin analizlere kredi riskinde içsel metotlara ilişkin bilgilerin verilmesinin ardından devam edilecektir.

Diğer Varlık Grupları

Yukarıda sayılan varlıklar haricinde merkezi olmayan kamu sektörü kuruluşları ulusal otorite tarafından bankalar için uygun görülen opsiyonlardan birisinin seçilmesiyle değerlendirileceklerdir. Ancak 2. opsiyonun seçilmesi durumunda kısa vadeli alacaklar için uygulanan avantajlar uygulanmayacaktır. Ayrıca bazı kurumların hazine gibi değerlendirilmesi de ulusal inisiyatifte bırakılmıştır.

Çok taraflı kalkınma bankalarından olan alacaklar için ise, temel olarak bankalara uygulanabilecek olan 2. opsiyon kısa vadeli alacaklar için öngörülen avantajlardan yoksun olarak uygulanacaktır.

İpotekli konut kredileri ise temel olarak % 35 gibi düşük bir oranla ağırlıklandırılmaktadırlar. Bu uygulamada düzenleyici otorite kredinin konut edindirme kapsamında bulunmasına ve kredi karşılığında ihtiyatlı bir marjın devam ettirilmesine dikkat etmek durumundadır. Bu kriterler sağlanmadığında veyahut tecrübeler daha yüksek bir risk ağırlığının uygulanması gerektiğini gösterdiğinde % 35’lik oran artırılabilir.

Ticari gayrimenkul ipotek verilmek karşılığında alınan kredilerin ise son dönemde bankalar için önemli bir sorun teşkil etmesi nedeniyle % 100 risk ağırlığına sahip olması hükme bağlanmıştır.

Basel II’de kredi riskinin değerlendirilmesine ilişkin standart metoda ilişkin yukarıda yer alan bilgilere bakıldığında dışsal derecelendirme mekanizmasının çok büyük bir önem teşkil etmekte olduğu görülmektedir. Bu amaçla düzenleyici ve denetleyici otoritenin bu faaliyette bulunacak kuruluşlarda araması gereken özellikler de yeni Uzlaşma’da yer almaktadır. Bunlar arasında objektiflik, bağımsızlık, uluslararası bağlantı ve şeffaflık, kamuyu aydınlatma, yeterli kaynak bulundurma ve yeterli kredibilitateyi haiz olma gibi unsurlar sayılmıştır.

Bu şartlara uygun olarak ulusal otorite tarafından Basel II kapsamında derecelendirme faaliyeti gösterebilecek kuruluşlar belirlenecektir. Bu konu ile ilgili olarak Kurulumuzca yayımlanmış olan Seri:VIII, No:40 “Sermaye Piyasasında Derecelendirme Faaliyeti ve Derecelendirme Kuruluşlarına İlişkin Esaslar Tebliği” ile derecelendirme faaliyeti ve bu faaliyette bulunacak derecelendirme kuruluşlarına ilişkin esaslar düzenlenmiş bulunmaktadır.

Finansal varlıkların değeri ve yatırımcıların finansal kararları üzerinde önemli etkisi olan derecelendirme notlarının oluşturulması sürecinde göz önünde bulundurulacak standartların farklılıklar arz etmesi piyasalarda etkin fiyat oluşumunu

olumsuz etkileyecek, kredi notu alacak şirketler açısından daha fazla maliyetler yüklenilmesine neden olabilecektir.

Bu çerçevede, ülkemizde dışsal derecelendirme faaliyetleri ve bu faaliyetleri yürütecek kuruluşlara ilişkin standartların belirlenmesinde düzenleyici otoriteler arasında karşılıklı görüş alış verişi ve işbirliği ile oluşturulacak standartlar arasında ise, yukarıda bahsedilen olumsuz etkilerin engellenmesine yönelik olarak uyum bulunmasının büyük önem arz ettiği düşünülmektedir.

Gerek standart metotta olsun gerekse diğer içsel metotlarda risk ağırlıklarının belirlenmesinin ardından kredi riski azaltılması metotları diye adlandırılan teminatlar, bilanço içi netleştirme anlaşmaları, garantiler ve kredi türevleri hesaba katılmaktadır. Bu metotların uygulanmasına dair teknik hususlara burada yer verilmeyecektir ancak şu nokta önemlidir ki Basel II ile birlikte bu hesaplamalarda teminat ile varlık arasındaki vade uyumsuzlukları, para cinsi açısından uyumsuzluklar da dikkate alınarak bunlara ilişkin kesinti oranları belirlenmiştir. Risk bazlı gelişmiş bir yönetim anlayışını getirme hususunda Basel II’de yer alan bu hükümlerin çok önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca varlık ile teminat arasındaki korelasyona da büyük önem verilmiş ve hatta çifte iflasla ilgili ayrıca bir metin de Basel Komitesi tarafından yayımlanmıştır.

a.2. İçsel Metotlar

Standart yaklaşımın aksine içsel derecelendirme yaklaşımını kullanan bankaların sermaye gereksiniminin hesaplanmasında kullanılan riske ilişkin değerleri kendilerinin bazı standartlara da uyararak hesaplamaları beklenmektedir. Hesaplanması gereken risk unsurları arasında temerrüt olasılığı, temerrüt halinde kayıp, temerrüt halinde riske maruz kalan kredi tutarı ve vade bulunmaktadır.

Bankaların içsel metotları uygulayabilmesi için öncelikle sahip oldukları varlıkları Basel II’de uygun görülen standartlara göre sınıflandırmaları gerekmektedir. Ardından risk unsurları hesaplanarak risk ağırlığının tespit edildiği

formüller uygulanarak sermaye gereksinimi bulunmaktadır. Bunların yanı sıra bankaların ilgili varlık kalemlerinde içsel metotları uygulayabilmek amacıyla gerekli şartları da taşıması gerekmektedir.

İçsel metotlar da kendi arasında temel içsel derecelendirme metodu ve gelişmiş içsel derecelendirme metodu olarak ikiye ayrılmaktadır. Temel içsel derecelendirme metodunu uygulayan bankalar risk unsurlarından yalnızca temerrüt olasılığı kalemini kendileri hesaplayacak, diğer kalemlerin yerine ise denetleyici otoritenin uygun gördüğü rakamları koyacaktır. Gelişmiş içsel derecelendirme metodunu uygulayan bankalar ise bütün risk unsurlarını kendi geliştirmiş oldukları metotlar vasıtasıyla hesaplayacaklardır.

Bankaların içsel metotları uygulayabilmesi birçok şarta bağlı bulunmaktadır. Bankaların kendi hesaplamalarını kullanabilmeleri için karşı tarafların derecelendirilmesine yönelik olarak geniş bir altyapıya sahip olmaları gerekmektedir. Bunun içerisinde teknolojik altyapı ve belli bir süre dahilinde veri toplanması da bulunmaktadır. Bankaların bu kapsamda kurumsal yönetime de büyük önem vermeleri beklenmektedir. Derecelendirme ve tahmin metotları bankanın üst yönetimi ve yönetim kurulu tarafından onaylanmalıdır. Bununla birlikte kullanılacak sistemin denetleyici otorite tarafından da onaylanması gerekir.

Ayrıca bu metotları kullanacak olan bankaların buna mukabil olarak iç ve dış denetime tabi olması öngörülmektedir. Bankanın içerisinde bu sistemleri denetleyen ve performansını değerlendiren bağımsız kredi riski kontrol birimi bulunması gerekmektedir. Ayrıca bankaların değişik ekonomik koşullar altında sermaye gereksinimlerinin nasıl değişebileceğine dair stres testleri yapması beklenmektedir. Bu testler sayesinde yalnız ekonomide meydana gelebilecek krizler değil ufak sayılabilecek durgunlukların ve bir takım olumsuz şartların dahi risk parametrelerini nasıl etkileyebileceği ölçülmeye çalışılmaktadır.

Yukarıda kısaca özetlenen içsel derecelendirme metotları aslında Basel II uygulaması ile birlikte bankacılık sektörünün asıl gitmesi beklenen yolu işaret etmektedir. Görüldüğü üzere bu metotları kullanan bankalar yalnızca dışsal

derecelendirme şirketlerinin borçlular hakkında belirledikleri notlara bağlı kalmayarak kendi tahminlerini geliştirmekte, stres testleri yaparak değişik ekonomik şartlarda sermaye gereksinimlerinin nasıl etkilenebileceği ölçülmekte ve tüm bunların aracılığıyla çok daha kendine özgü bir risk yönetimi sistemine kavuşmaktadır. Ancak tabii ki de bu tip bir serbestiye kavuşmanın da bazı bedelleri bulunmaktadır. Öncelikle içsel derecelendirme metodlarını kullanacak olan bankalar çok geniş çaplı bir teknolojik altyapı, veritabanı ve en önemlisi bu konuda uzmanlaşmış bir personel yapısına sahip olmak durumundadır. Bu bahsedilen kaynakların ise bankaya önemli bir maddi külfeti bulunmaktadır. Ancak karşılığında elde edilecek olan riske çok daha duyarlı olan yapının da çeşitli faydaları bulunmaktadır. Bu yapı sayesinde karşı karşıya bulunduğu riskleri çok daha doğru bir şekilde ölçebilen bankalar risk bazlı bir fiyatlama stratejisi geliştirebilecek ve buna mukabil olarak da elde etmiş oldukları kaynakların çok daha etkin bir şekilde kullanılmasını sağlayacaklardır. Şüphesiz ki bu durum sadece ilgili bankalar açısından değil tüm ekonomi açısından faydalı olacak bir gelişmedir. Ayrıca içsel derecelendirme metodlarını uygulayan bankaların kredi riski için daha az sermaye tutmaları hedeflenmektedir.

Yukarıda kredi riskine ilişkin olarak Basel II kapsamında yer alan standart ve gelişmiş metodlar hakkında bilgi verilmiştir. Şirketler açısından durum değerlendirildiğinde, bankalar ister standart metodları kullanarak kredi riski hesaplanmasında bağımsız derecelendirme şirketlerinin borçlular hakkında verdikleri notları ve buna ilişkin Basel II kapsamında belirlenen oranları kullansın, isterse içsel derecelendirme metodlarını kullanarak kredi riskine ilişkin parametreleri kendileri belirlesinler, şirketlerin eskisine göre çok daha şeffaf bir yapıya kavuşarak kayıt altına girmeleri bir gereklilik haline gelmektedir. Şirketler, bankalardan daha ucuz kaynak temini imkanlarına kavuşmak için derecelendirme faaliyetlerine tabii olmak durumundadırlar. Derecelendirmeyi yapan taraf ister banka isterse bağımsız derecelendirme kuruluşu olsun bu durum şirketlerin daha sağlıklı bir mali yapıya kavuşmalarını, mali yapılarını gösterir şeffaf bir finansal yapıya kavuşmalarını ve dolayısıyla kayıt altına alınmalarını gerektirmektedir.

Ülkemiz ekonomisinin en önemli problemlerinden birisi olan kayıt dışı ekonomi sorununa Basel II'nin bu yönleriyle olumlu bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Kayıt altına alınmadan sermaye piyasalarından faydalanma imkanı bulunmayan şirketler bu sayede bankalardan kaynak temininde de zorluklar yaşayabilecektir.

Kaynak temininde şeffaflık ve kayıt altına alınma mevzularında Basel II ile beraber eskisine nazaran daha eşit platformlarda yer almaya başlayacak olan sermaye piyasaları ve bankacılık sektörü arasındaki rekabetçi farklılıklar da bu vesile ile azalmış olmaktadır.

Bu sayede bankacılık sektöründeki kaynaklardan faydalanabilmek amacıyla kayıt altına giren şirketler için sermaye piyasalarından kaynak bulma imkanları da cazip hale gelebilecektir. Şu zamana kadar sermaye piyasalarından birçok şirketin uzak durmasının başlıca nedenleri arasında yer aldığı düşünülen kayıt dışı kalmaktan kaynaklanan rekabetçi avantajlar bu düzenlemelerle bir nebze olsun azalmaktadır.

b. Operasyonel Risk ve Piyasa Riski

Operasyonel risk uygunsuz ve başarısız içsel süreçler, insanlar ve sistemler veya dışsal hadiselerden kaynaklanan riskler olarak tanımlanmaktadır. Operasyonel risk yasal riski kapsamakla birlikte stratejik risk ve unvan riskini kapsamamaktadır.

Basel II ile beraber operasyonel riskler de bankaların sermaye gereksinimlerinin hesaplamasına katılmaktadır. Basel I uygulamasında hesaplanmayan operasyonel risklerin de uygulamaya dahil edilmesi ile birlikte bankalar için bu risk unsuruna ilişkin olarak ekstra sermaye gereksinimi ortaya çıkmaktadır.

Basel II'de operasyonel riskin ölçümü için 3 temel metot tanımlanmaktadır. Bunlar temel gösterge yaklaşımı, standart yaklaşım ve ileri ölçüm yaklaşımlarıdır.

Bunlardan temel gösterge yaklaşımını benimseyen bankalar net faiz gelirleri ve net faiz dışı gelirlerinin toplamından oluşan brüt gelirlerinin, pozitif olduğu süre içerisinde, son üç yıllık ortalamasının % 15'i kadar sermaye tutmak zorundadır. % 15 oranı Komite tarafından belirlenmiş sabit oranı ifade etmektedir.

Standart yaklaşımı uygulayan bankaların ise faaliyet göstermekte oldukları alanlar 8 iş koluna ayrılmaktadır. Bu yaklaşımda her bir iş kolu için yıllık brüt gelirin aşağıdaki tabloda yer alan oranları miktarınca sermaye tutma gereksinimi getirilmektedir.

Tablo 5:Standart Yaklaşımda İş Kolları için Uygulanacak Oranlar

İş Kolu	Oran
Kurumsal Finansman	% 18
Alım-satım ve Satışlar	% 18
Perakende Bankacılık	% 12
Ticari Bankacılık	% 15
Ödemeler ve Takas	% 18
Acentelik Hizmeti	% 15
Varlık Yönetimi	% 12
Perakende Aracılık	% 12

Standart metodu uygulayabilmek için ise bankanın üst yönetiminin ve yönetim kurulunun operasyonel risk yönetiminde aktif olarak yer alması, güçlü ve bütüncül olarak uygulanmakta olan bir operasyonel risk sistemine sahip olma ve metodun her iş koluna uygulanabilmesi ve bunun denetlenebilmesi için yeterli kaynağa sahip olması gibi şartları karşılaması gerekmektedir.

İleri ölçüm sistemini benimseyen bankalar için ise tek bir operasyonel risk ölçüm sisteminden bahsetmek mümkün değildir. Banka, kendisi için uygun olan, iş kolları bazında operasyonel risklerini gerçekçi olarak ortaya koyabilecek, geçmiş tecrübelerine ve verilere bağlı, denetim otoritesinin onayını alan ve denetiminden geçen ve üst yönetimin de aktif olarak rol aldığı bir sistemi benimseyebilecektir.

Basel II ile birlikte en az değişiklik getirilen alanlardan birisi piyasa riskinin hesaplanmasıdır. Basel I'in ilk yayımlandığında uygulamaya dahil olamayan ancak daha sonra 1996 yılında Uzlaşısı'ya eklenen piyasa riskine ilişkin olarak Basel II'de iki metot öngörölmüştür. Bunlar standart yaklaşım ve riske maruz değer yaklaşımlarıdır.

Piyasa riski bankaların alım satım amacıyla elinde tuttıkları veya buna ilişkin koruma temin etmek için buldukları finansal araçlar ve emtiadan kaynaklanan risklerdir. Bu kapsamda önerilen standart yaklaşım daha basit ve Basel I'de yer alan sisteme yakın bir çerçeve sunarken riske maruz değer yaklaşımı ise finansal gelişmelerle beraber daha modern bir çerçevede piyasa riskinin hesaplanmasına imkan sunmaktadır.

3. Denetimsel Gözden Geçirme

Basel II ile birlikte Komite tarafından Uzlaşılarla amaçlanan hedef sadece minimum yasal sermaye gereksinimini ortaya koymaktan çıkmış ve gelişmiş bir risk yönetimi ortaya koymaya dönmüştür. Bu kapsamda Uzlaşısı'nın ikinci temel bölümünü oluşturmakta olan denetimsel gözden geçirme süreci büyük önem arz etmektedir.

Bu süreç 4 ana prensip üzerine oturtulmaktadır. Bu prensiplerden ilki bankaların risk profillerine uygun olarak sermaye yeterliliklerine ilişkin bir değerlendirme sürecine sahip olmaları ve sermayelerinin devamını sağlamak için bir stratejiye sahip olmalarıdır. Bu ise bankaların üst yönetimlerinin ve yönetim kurullarının öngörülerde bulunmalarını, risklerin kapsamlı olarak değerlendirilmesiyle birlikte bankanın içerisinde güçlü bir izleme ve raporlama sürecinin varlığını ve sağlam bir iç kontrol mekanizmasını gerektirmektedir. Bu ilk prensip bankaların proaktif olmalarını, ileriye yönelik planlarının ve stratejilerinin olmasını gerektiren önemli bir unsurdur. Bankanın kendi varlıklarına ilişkin riskleri bilebilecek en iyi kurumun yine kendisi olduğu düşünülürse, bu tip bir kurumsal anlayışın bankalara yerleştirilmesi kurumsal yönetişimin sağlanması açısından da büyük bir önem arz etmektedir.

Denetimsel gözden geçirmeye ilişkin ikinci prensip ise, denetim otoritesinin bahsi geçen banka içi sermaye yeterliliği değerlendirme, stratejiler geliştirme ve bunlara ilişkin izleme süreçlerini değerlendirmesi ve gerekli gördüğü takdirde gereken tedbirleri almasıdır. Bu prensiple beraber bankaların içsel mekanizmaları ve stratejileri üzerinde denetleyici otoriteye önemli bir vazife yüklenmiş bulunmaktadır ki, bu durum denetim otoritesinin de proaktif bir yaklaşıma sahip bulunmasını gerektirmektedir. Bu kapsamda denetleyici otoritelerin bankaları gerek yerinde gerekse uzaktan incelemesi, gerek görüldüğü durumlarda banka yönetimiyle görüşmesi ve bağımsız denetçilerin çalışmalarını değerlendirmesi gibi gereklilikler ortaya çıkmaktadır.

Bu bölümde belirlenmiş olan üçüncü prensip ise denetim otoritesinin bankaların minimum sermaye gereksiniminin üzerinde çalışmasını istemeye yetkisinin olmasını ve bunu istemesini getirmektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi esas olan sadece minimum yasal sermaye düzeyinin korunması değil bankaların tutması öngörülen ekonomik sermaye rakamına yakın bir yasal sermaye tutmasını sağlamaktır.

Dördüncü prensip ise yine denetim otoritelerinin bankaların sermayesinin asgari sermaye düzeyinin altına düşmeden müdahale edebilmelerini ve gerekli tedbirlerin alınmasını isteyebilmelerini getirmektedir.

Görüldüğü üzere denetimsel gözden geçirme süreci ile birlikte önce bankalara ve daha sonra denetleyici otoriteye önemli sorumluluklar getirilmektedir. Önce bankanın kendisi, bulundurması gereken, ihtiyaç duyulan sermaye düzeyini ve buna ilişkin stratejileri belirleyecek, daha sonra denetleyici otorite tüm bunları gözetimi ve denetimi altında tuttuktan sonra gerektiğinde tedbirler alabilecektir.

Bu noktada denetleyici otoritelerin diğer ekonomik kurum ve kuruluşlarla da büyük bir işbirliği içinde bulunmasının büyük bir öneme sahip olduğu düşünülmektedir. Denetim otoritesi ekonomideki gelişmeleri iyi değerlendirerek bankaların tutmaları gereken sermaye düzeylerini buna uygun olarak ayarlayabilmelidir.

4. Piyasa Disiplini

Basel II'nin üçüncü ve son temel bölümünü piyasa disiplini oluşturmaktadır. Piyasa disiplini, bankaların gerekli bilgileri kamuya belirli periyotlarla açıklaması gerekliliğinden oluşmaktadır.

Bilgilendirmeye ilişkin esaslar sermaye yeterliliğinde bazı metotların kullanılmasında ve bazı başka avantajlara sahip olunabilmesi hususlarında gerekli şartlar arasında yer almaktadır.

Son temel bölümü oluşturan piyasa disiplini uygulaması ile amaçlanan esas itibariyle önceki iki bölümü oluşturan sermaye gereksinimi ve denetimsel gözden geçirme süreçlerini tamamlamaktır. Komite ayrıca bankalara daha çok inisiyatif ve esneklik sağlanmış bulunan metotlarda bilgilendirme ve kamuya açıklama yapma yükümlülüklerinin daha fazla olması gerektiğini düşünmektedir ki, bu nedenle bazı metotların uygulanmasında bilgilendirme süreci bir ön şart olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu kapsamda yapılacak olan açıklamalar bankaların karşı karşıya buldukları riskler hakkında piyasayı bilgilendireceği gibi aynı zamanda bankalar arası karşılaştırılabilirliği de tesis etmiş olacaktır.

Ayrıca Komite piyasa disiplini kapsamında yapılacak olan açıklamaların ülkede mevcut muhasebe standartları dahilinde yapılacak açıklama yükümlülükleriyle çelişmemesini de istemektedir. Bilgilendirmenin hangi vasıta ile yapılacağı hususunda banka yönetimlerinin yetkileri bulunmaktadır. Ancak bankaların bütün bilgileri mümkün olduğunca aynı kaynaktan vermeye dikkat etmesi istenmektedir.

Bankaların, bilgilendirme sürecine ait yaklaşımlarını ve buna ilişkin iç kontrol sistemlerini ortaya koyan bir politikaya ve bunun yanı sıra bilgilerin uygunluğunu değerlendiren bir sürece sahip bulunmaları gerekmektedir. Banka yönetimleri tarafından açıklanan bilgilerin geçerliliklerinin bu süreçler vasıtasıyla

onaylanması sağlandığı ve diğer otoritelerce aksi belirtilmediği sũrece açıklanan bilgilerin geğerliliğinin dış denetimden geçme zorunluluğu bulunmamaktadır.

Hangi bilgilerin ağıklanacağına dair ise Komite tarafından ˆnemlilik prensibi getirilmiştir. Bu doğrultuda, açıklanması ihmal edildiğinde veya yanlış olarak ağıklandığında bu bilgiye dayanarak ekonomik kararlar veren kullanicuların kararlarını etkileyebilecek olan bilgiler ˆnemli bilgi olarak atfedilerek bunların açıklanması zorunlu tutulmuştur.

Temel bilgilendirme frekansı olarak Komite tarafından 6 aylık periyot sečilmiřtir. Ancak amaç, politika ve sistem gibi genel konulara ilişkin bilgilendirmeler yılda bir yapılabilecektir. Ayrıca uluslar arası platformda aktif rol oynayan bankalar ve diğer ˆnemli bankalar ana sermayelerini, sermaye yeterlilik rasyolarını ve bileşenlerini ˆçer aylık periyotlarda ağıklamak durumundadırlar. Bunun yanı sıra ağıklanacak bilgilere ilişkin hızlı değişimlerin yaşandığı dˆnemlerde de bilgilendirme periyodu ˆç aya dˆřürˆlmektedir.

Tˆm bunların yanı sıra rakipleriyle paylaştığında bankanın yatırımlarının değerini dˆřüren ve rekabetçi dezavantajlar getiren bilgiler ˆzel bilgi kapsamında ve genel itibariyle mˆřterilere ilişkin bilgiler de gizli bilgiler kapsamında tutulmuş ve ağıklanmamalarına imkan sağlanmıştır. Açıklanması gereken tˆm bilgiler ise Basel II kapsamında tablolar halinde ayrıntılı olarak tanımlanmıştır.

Sermaye piyasalarının gˆven ve ağıklık içinde faaliyet gˆstermesi ve tasarruf sahiplerinin hak ve yararlarının korunmasında kamunun zamanında, yeterince ve doğru bir şekilde aydınlatılması bˆyˆk ˆnem arz etmektedir. Hali hazırda yˆrˆrlˆkteki Bankacılık mevzuatı hˆkˆmleri uyarınca, halka açık olsun olmasın bankalara ilişkin kamunun bilgi sahibi olması gerektiği birçok durum ve gelişme hakkında bankacılık sırrı kavramı ˆne sˆrˆlerek kamuyu aydınlatıcı herhangi bir açıklama yapılmamakta ve ˆzellikle sermaye piyasası yatırımcularının aleyhinde fiili bir durum ortaya çıkmaktadır.

Basel Komitesi'nin özellikle bankacılık sektöründe iyi yönetişimin geliştirilmesi ve desteklenmesi konusuna büyük önem verdiği dikkate alındığında, yeni sermaye uzlaşısının üçüncü ana ayağını oluşturan piyasa disiplini altında bankaların aydınlatıcı bilgileri, yatırımcılar da dâhil olmak üzere tüm ekonomik birimlerle doğru, zamanında ve yeterli biçimde paylaşmasının ilgili denetim otoritesi olan BDDK tarafından sağlanması büyük önem arz etmektedir.

Bu konuda, Basel Komitesi'nin, piyasa disiplininin sağlanması hususunda ilgili denetim otoritelerinden, muhasebe standartları ve borsalara kotasyon şartlarının gelişmişlik düzeyini dikkate almaları ve ilgili yasal altyapıya uygun biçimde şekillendirilmiş bir uygulama planı geliştirmelerini istemesi sermaye piyasasını da çok yakından ilgilendiren bir gelişmedir.

Bu vesileyle, yeni uzlaşi kapsamında bankacılık sırrı kavramının düzenleyici otoriteler arasında uzlaşi sağlanarak tanımlanmasının mikro anlamda sermaye piyasası yatırımcılarının doğru karar verebilmeleri, makro açıdan ise, tüm ekonomik birimlerin mali piyasalar hakkında doğru bilgi edinebilmeleri açısından önemli bir husus olduğu düşünülmektedir.

D. Değerlendirme ve Sonuç

Özellikle uluslar arası düzeyde aktif bankaların tabi oldukları düzenlemeleri birbirlerine yakınlaştırmak gayesi ile ortaya konmuş olan Basel sermaye uzlaşlarının sonucusu olan Basel II düzenlemesi öncelikle bankaları ve dolayısıyla başta şirketler kesimi ve hane halkları olmak üzere tüm ekonomik birimleri etkileyebilecek hükümler getirmektedir.

Basel II'nin öncelikli etkisi bankalar üzerine olacaktır. Günümüzün hızla değişen finansal sistemine uygun bir şekilde hazırlanan uzlaşı sayesinde bankalar çok daha etkin bir şekilde risklerini ölçerek buna uygun yasal ve ekonomik sermaye bulunduracaklardır. Bunun yanı sıra Basel II'de bankalarda kurumsal yönetimin gelişmesi adına da birçok hüküm yer almakta, üst yönetimin uygulanan risk yönetimi sisteminde önemli görevler üstlenmesi beklenmektedir.

Basel II'de eski uzlaşının üzerine getirilmiş en önemli değişikliklerden birisi sermaye yeterliliği rasyosunun hesaplanması aşamasında operasyonel risklerin de kullanılmasıdır. Basel I'de risk kalemleri kredi riski ve piyasa riski olarak tanımlanmişken, Basel II ile beraber operasyonel riskler de hesaplamaya dahil edilmiş, sermaye yeterliliği rasyosu ise daha önceki gibi % 8 olarak tutulmuştur. Bu durum bankaların sermaye gereksinimini artırıcı bir etki oluşturmaktadır.

Kredi riskine ilişkin olarak bankalara basit yöntemlerin yanı sıra gelişmiş metotları uygulama olanakları sağlanmışır. Basit yöntemleri uygulayan bankalar bankaların borç verdikleri kurumlara ilişkin dışsal kredi derecelendirmesine, gelişmiş metotları uygulayan bankalar ise kendi içsel derecelendirmelerine uygun olarak sermaye tutacaklardır. Bu sistemle beraber kredi derecelendirme konusu önümüzdeki dönemde bankacılık için büyük önem arz edecektir.

Kredi derece notlarının önem kazanması ile birlikte Basel I'de geçerli olan ve OECD üyesi ülkelere ve bu ülkelerde kurulu bankalara avantajlar tanıyan kulüp-

kuralı sistemi de geçerliliğini yitirmektedir. Ülkemiz hazinesi Basel I'de geçerli olan bu avantaj sayesinde % 0 risk ağırlığına tabi olmakta iken mevcut durum itibariyle sahip olduğu kredi notuna uygun olarak yabancı para cinsinden borçlarında % 100 gibi yüksek bir ağırlığa sahip olacaktır. Türk lirası cinsinden borçlarda ise daha düşük bir risk ağırlığı belirlenebilmesi yetkisi bankacılık otoritesine bırakılmıştır.

Ülkemizde kurulu bankalar için de kulüp-kuralının bırakılmasıyla beraber risk ağırlıklarında uygulanacak olan opsiyona göre bazı artışlar meydana gelecektir. Risk ağırlıklarındaki tüm bu artışlar direkt olarak maliyetlerde çok büyük değişimler oluşturmamaktadır. Ancak zaman içerisinde buna paralel olarak bankaların portföy tercihlerinde meydana gelebilecek olan etkiler sonucu daha büyük maliyet artışları meydana gelebileceği düşünülmektedir.

Ayrıca derecelendirme konusunun önem kazanması ile beraber bankalarca kullanılacak kredi notlarını verecek olan kuruluşların tabi olacağı standartlar da bankacılık otoritesi tarafından belirlenecektir. Bu standartların belirlenmesinde Kurulumuz tarafından belirlenen derecelendirme standartları ile bir uyum sağlanmasının ve bu amaçla görüş alışverişinde bulunulmasının piyasada maliyetleri artırıcı bir ikilik oluşmasına engel olacağı düşünülmektedir.

Basel II'nin şirketler kesimine olan etkilerini incelediğimizde şirketlerin de uygulanan metoda göre dışsal ya da içsel olarak alacakları kredi notlarına göre risk ağırlıklarına tabi tutulacakları görülmektedir. Yıllık cirosu 50 milyon eurodan düşük olan şirketler KOBİ kapsamında değerlendirilerek standart metotta herhangi bir bankadan almış oldukları 1 milyon euroya kadar olan borçları % 75 risk ağırlığına tutulmuş olsa da genel itibariyle şirketlerin kredi maliyetlerini aşağı çekmek amacıyla dışsal veya içsel metotlarla belirlenen yüksek kredi notlarına ihtiyaç duyacağı düşünülmektedir.

Bu kapsamda şirketlerin yüksek kredi notu almak amacıyla daha şeffaf bir mali yapıya kavuşarak daha çok kayıt altına girecekleri tahmin edilmektedir. Dolayısıyla uzun süredir, sermaye piyasasından kaynak bulmak isteyen şirketlerin karşılaştıkları rekabetçi dezavantajlar azalmış olacaktır. Bankacılık sektöründen ve

sermaye piyasalarından kaynak bulma fırsatları arasında meydana gelecek bu tip bir yakınsama şirketleri daha uzun vadeli kaynak bulabilecekleri sermaye piyasalarına yaklaştıracak bir unsurdur.

Ayrıca Basel II uyarınca menkul kıymet şirketleri de risk ağırlığı olarak bankaların tabi olabilecekleri 2 opsiyondan birisine göre ağırlıklandırılacaklardır. Buna ilişkin olarak bankacılık otoritesinin karar alması sürecinde sektörün ve Kurulumuzun görüşünün de alınmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

Basel II ile beraber getirilen hükümler yalnızca bankaların sermaye gereksinimi ile de ilgili değildir. Bunun yanı sıra yeni uzlaşımın denetimsel gözden geçirme ve piyasa disiplini ayakları da bulunmaktadır. Üstelik Basel Komitesi tarafından uzlaşımın uygulanmasına dair getirilen önerilerde sermaye gereksinimine ilişkin kısmın kısa sürede yürürlüğe konamaması durumunda bile denetimsel gözden geçirme ve piyasa disiplini ayaklarının hemen uygulanması tavsiye edilmektedir. Bu da yeni uzlaşım ile getirilmiş olan bu kavramların ne kadar büyük önem taşıdığına dair önemli bir gösterge niteliğindedir.

Denetimsel gözden geçirme kapsamında öncelikle bankalar kendi risk yönetimi politikalarını belirleyecekler ve buna bağlı kurumsal yönetimi sağlayacaklardır. Bankacılık otoritesi ise bunun gözetimini ve denetimini sağlamanın yanı sıra ekonomik şartlardaki değişimleri de değerlendirerek bankalardan minimum yasal sermayeden fazla sermaye tutmalarını isteyebilecektir. Bu noktada bankacılık otoritesi ile diğer ekonomik kurum ve kuruluşların işbirliği göstermesinin büyük faydası olacağı düşünülmektedir.

Piyasa disiplini ile amaçlanan ise esas itibarıyla önceki iki bölüm olan sermaye gereksinimi ve denetimsel gözden geçirme süreçlerini tamamlamaktır. Bu kapsamda bankalar tarafından kamuya açıklanması gereken bilgiler Komite tarafından belirlenmiş bulunmaktadır. Bu vesileyle ülkemizde de bankacılık sırrı kavramının gözden geçirilerek sermaye piyasası yatırımcılarının da zarar görmesini engelleyici bir mekanizmanın ortaya konmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

BCBS (1988). “International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards”

<http://www.bis.org/publ/bcbsc111.pdf>

BCBS (2004). “History of the Basel Committee and its Membership”

<http://www.bis.org/bcbs/history.pdf>

BCBS (2004). “International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: a Revised Framework”

<http://www.bis.org/publ/bcbs107.pdf>

BDDK (2004). “Basel II'nin Uygulanmasına İlişkin Göz Önünde Tutulması Gereken Hususlar (Türkçe Çevirisi)”

http://www.bddk.org.tr/turkce/basel/basel_uygulama.pdf

BDDK (2005). “Basel-II'ye Geçiş Yol Haritasına İlişkin BDDK Başkanı Sayın Tevfik Bilgin'in Konuşma Metni”

http://www.bddk.org.tr/turkce/basel/basel/baskan_sunum.pdf

<http://www.bddk.org.tr/> (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu)

<http://www.bis.org/> (Bank for International Settlements)